

Kulturell Friksjon: Hva koster det egentlig?

En uttømmende sosioøkonomisk analyse av strukturelle barrierer i Sápmi og tiltakssonen

Dato: 11. Desember 2025

Rapporttype: Fase 3 – Syntese og Dybdeanalyse

Tema: Strukturell friksjon, sosioøkonomiske kostnader og effekten av statsbudsjettet 2026

Sammendrag

Denne rapporten representerer tredje og avsluttende fase i et omfattende analysearbeid som har kartlagt de underliggende økonomiske og sosiale strukturene i Sápmi og tiltakssonen i Nord-Troms og Finnmark. Mens Fase 1 ("Kreditt-testen") dokumenterte den finansielle infrastrukturens svikt i møte med distriktsverdier, og Fase 2 ("Helse og Innovasjon") avdekket dyptgående paradokser innen velferd og næringsutvikling, har Fase 3 som mandat å syntetisere disse funnene under det overgripende rammeverket **"Kulturell Friksjon"**.

Rapporten postulerer at det samiske samfunnet og befolkningen i tiltakssonen betaler en betydelig, men ofte usynlig, "friksjonsskatt". Denne skatten er differansen mellom innsatsen som kreves for å operere i standardiserte nasjonale systemer (bank, helse, byråkrati) og den innsatsen som ville vært nødvendig dersom systemene var tilpasset lokale kulturelle, næringsmessige og geografiske realiteter.

Analysen er strukturert rundt tre hovedpilarer som hver representerer en dimensjon av denne kostnaden:

1. **De tapte timene:** En kvantifisering av den administrative byrden som pålegges rettighetshavere gjennom konsultasjonsplikter, rapporteringsregimer og et "søknadsbyråkrati" som systematisk favoriserer institusjonaliserte aktører fremfor grasrota.
2. **Helsetapet:** En undersøkelse av hvordan kulturell friksjon somatiseres til fysisk sykdom, drevet av "Doctor's Delay" (forsinket diagnose), manglende språklig tilrettelegging og det paradoksale "friske arbeider"-fenomenet i primærnæringene som skjuler reell sykkelighet til kollapsen inntreffer.
3. **Kapitalgapet:** En dybdeanalyse av "Pant-gapet" og misforholdet mellom reell verdiskaping og bankteknisk verdivurdering. Her analyseres også statsbudsjettet for 2026 inngående, spesielt forslaget om økt sletting av studielån (60 000 kr) og bevilgninger til samiske formål. Rapporten konkluderer med at disse tiltakene, selv om de er historisk betydelige likviditetstilskudd, ikke løser det strukturelle solvensproblemet som hindrer

privat formuesoppbygging.

Gjennomgående viser rapporten at begrepet *Birgejupmi* – den kulturelle strategien for å "klare seg" – i dagens kontekst fungerer som en subsidie til staten. Samiske familier og lokalsamfunn absorberer friksjonskostnadene gjennom ubetalt ekstraarbeid og intern helsehjelp, noe som maskerer systemsvikten i de offisielle statistikkene.

Innledning: Friksjonens Politiske Økonomi

I fysikken defineres friksjon som kraften som motvirker bevegelsen mellom to flater. I den politiske økonomien i Sápmi oppstår friksjonen i kontaktflaten mellom den samiske sirkulære økonomien – basert på utmarksbruk, slektskapsbaserte organisasjonsformer (siida) og sedvane – og den norske statens lineære, sektorinndelte forvaltningsmodell.

Historisk har denne friksjonen blitt forsøkt eliminert gjennom assimileringspolitikk (fornorskning), med mål om å gjøre den samiske "flaten" identisk med den norske. Etter Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (Dokument 19, 2022–2023) har dette målet blitt erstattet av en ambisjon om likeverd og reparasjon.¹ Likevel viser vår gjennomgang av de finansielle og administrative strukturene for 2025 og 2026 at maskineriet fremdeles er rigget for standardisering.

Denne rapporten søker å besvare spørsmålet: "Hva koster det egentlig?" Svaret måles ikke bare i kroner og øre, men i tapte årsverk, tapt helse og tapt investeringsevne. Ved å analysere "de glemte tallene" – data som ofte forsvinner i nasjonale aggregater – avdekker vi en systemisk skjevhet som rammer hardest der avhengigheten av tradisjonelle næringer og språklig identitet er sterkest.

Kapittel 1: De tapte timene

"Tid er ikke penger i Sápmi; tid er sesonger, tid er relasjoner, og tid er overlevelse. Når byråkratiet stjeler tid, stjeler det fra selve livsgrunnlaget."

I en moderne, høyteknologisk økonomi som den norske, er effektivitet i transaksjoner en selvfølge. Digitale løsninger som Altinn og BankID skal sørge for sømløs kommunikasjon mellom borger og stat. Vår analyse viser imidlertid at for samiske næringsutøvere og kulturbærere har moderniseringen paradoksalt nok ført til en eksplosjon i tidsbruk på ikke-produktive aktiviteter. Dette kapittelet dissekterer de administrative mekanismene som skaper "tidsfattigdom" i regionen.

1.1 Konsultasjonsutmattelsen: Demokratiets Skjulte Kostnad

Innføringen av konsultasjonsplikten i lovs form var en milepæl for samisk selvbestemmelse. Den sikrer at samiske interesser skal høres i saker som angår dem. Men data fra Fase 1 og ¹ indikerer at implementeringen har skapt en uholdbar situasjon for rettighetshaverne, spesielt i reindriftsnæringen.¹

1.1.1 Den Strukturelle Asymmetrien

I enhver utbyggingssak – det være seg vindkraft på Fosen, kraftlinjer i Finnmark eller hyttefelt i Troms – møtes to parter med fundamentalt ulik ressursbase:

- **Tiltakshaver (Utbygger):** Opererer med prosjektbudsjetter som inkluderer lønnsmidler til dedikerte prosjektledere, jurister og kommunikasjonsrådgivere. Deres arbeidstid i møter og høringer er betalt arbeidstid, og kostnaden kan ofte veltes over på sluttkunden eller investorer.
- **Rettighetshaver (Reinbeitedistrikt/Siida):** Representeres ofte av siida-ledere eller distriktsstyrer som driver dette arbeidet på dugnad, ved siden av full jobb i næringen. Det finnes sjelden midler til å frikjøpe tid eller leie inn ekstern juridisk kompetanse i den tidlige fasen av prosesser.

Forskning viser at ledere i pressede reinbeitedistrikter kan bruke mellom 20 % og 40 % av et årsverk på rent administrativt arbeid knyttet til arealvern og konsultasjoner.¹ Dette er "tapte timer" i den forstand at de tas direkte fra primærproduksjonen. Når en reineier sitter i videonøter med NVE eller fylkeskommunen, er han ikke ute hos flokken. Dette reduserer kvaliteten på gjetingen, øker risikoen for tap til rovdyr, og kan på sikt redusere slaktevektene – en direkte økonomisk konsekvens av byråkratisk tidsbruk.

1.1.2 "Stillhet som Samtykke"-fellen

Det mest kritiske aspektet ved denne friksjonen er at deltakelse er tvunget, ikke frivillig. Forvaltningspraksisen fungerer ofte slik at dersom et distrikt eller en interesseorganisasjon ikke svarer på en høring innen fristen, tolkes tausheten som at det "ikke foreligger merknader". Dette skaper en situasjon der samiske samfunn bombarderes med høringer om alt fra små kommunale arealplaner til store nasjonale inngrep. De må respondere på alt for å unngå å miste rettigheter ved en inkurie. Dette er en utmattelsestaktikk, bevisst eller ubevisst, fra storsamfunnets side. "Konsultasjonstretthet" er blitt et begrep som beskriver en tilstand der kapasiteten til å forsvare egne rettigheter er oppbrukt, simpelthen fordi døgnet ikke har nok timer.¹

1.2 Søknadsregimet: Byråkratisk Kompetanse som Klasseskille

Overgangen fra generelle, rettighetsbaserte overføringer til spesifikke, søknadsbaserte prosjektmidler ("søknadsregimet") har skapt et nytt klasseskille i Sápmi: Skillet mellom de som behersker "prosjektspråket" og de som ikke gjør det.¹

1.2.1 Institusjonalisering av Ressurser

Analysen av budsjettene for 2025 og 2026 viser en klar tendens: Midler kanaliseres i økende grad gjennom etablerte institusjoner som språksentre, museer og næringshager.¹

- **De profesjonelle søkerne:** Institusjoner som *Isak Saba guovddáš* eller *Sápmi Næringshage* har ansatte med "byråkratisk leseferdighet". De vet når fristene er, de forstår begreper som "måloppnåelse" og "indikatorer", og de har tilgang til digitale portaler. Følgelig vinner de frem i konkurransen om midlene.
- **Grasrota:** En bestemor som ønsker å drive språkopplæring hjemme, eller en tradisjonell *duojár* (håndverker), mangler ofte denne kompetansen. Møtet med søknadsportalen – som krever innlogging med BankID, detaljerte budsjetter og prosjektbeskrivelser på norsk – fungerer som en effektiv barriere.

1.2.2 "Big Bag"-reformen og dens paradoks

I Sametingets budsjett for 2026 er flere små tilskuddsposter slått sammen til en større pott for "Språkutviklingstiltak" (6,0 millioner kroner).¹ Intensjonen er forenkling og avbyråkratisering. Men vår analyse peker på en risiko for utilsiktet friksjon: Ved å slå sammen potter, settes små, sårbare aktører (f.eks. pitesamiske språkentusiaster) i direkte konkurranse med store, profesjonelle nordsamiske organisasjoner innenfor samme ramme. Uten øremerking eller kvoter, vil den aktøren som kan skrive den beste søknaden – altså bruke flest timer på administrasjon – vinne. Den "tapte tiden" for de små søkerne som får avslag, blir en ren kostnad uten avkastning.

1.3 Rapporteringsmonsteret: Tillit under Kontroll

Ingen steder er "de tapte timene" mer synlige enn i reindriftens rapporteringsregime. Mens andre primærnæringer i Norge har fått forenklede systemer basert på tillit, er reindriften underlagt et detaljstyrt kontrollregime som synes å bygge på en grunnleggende mistillit.¹

1.3.1 Rovviltokumentasjonens Absurditet

Rovvilterstatningsordningen er kroneksempelen på friksjonskostnad. For å få full erstatning for tapte dyr, krever staten i stor grad at tapet dokumenteres ved likfunn som verifiseres av Statens naturoppsyn (SNO).¹

Dette tvinger reieiere ut i en makaber form for "skattejakt". Timer, dager og uker brukes på å finkjemme enorme, ulendte og veiløse områder på leting etter kadaverrester, før åtseletere eller forråtnelse fjerner bevisene.

- **Verdiskaping:** Null. Denne aktiviteten produserer ingenting. Den redder kun stumpene av en allerede tapt verdi.
- **Alternativkostnad:** Tiden brukt på å lete etter døde dyr kunne vært brukt på å passe på de levende, drive flokkpleie eller utvikle tilleggsnæringer. Estimaten antyder at denne dokumentasjonsbyrden alene kan utgjøre 10-15 % av arbeidstiden i perioder med høyt rovdyrtrykk.¹

1.3.2 Det Digitale Utenforskapet og "Altinn-muren"

Statens digitaliseringsstrategi forutsetter en homogen befolkning med høy digital kompetanse og norsk som morsmål. I Sápmi møter denne strategien veggen – "Altinn-muren".¹

- **Språkbarriere:** Mange digitale tjenester mangler fullverdig samisk grensesnitt. For eldre samiskspråklige brukere betyr dette at de må bruke tid på å oversette eller be om hjelp fra yngre slektninger for å utføre enkle oppgaver som å sjekke skattemeldingen.
- **Kulturell inkompatibilitet:** Skjemaene er designet for AS-modellen (Aksjeselskap), med begreper som "styrevedtak" og "daglig leder". Siida-strukturen, som er basert på sedvane, familierelasjoner og konsensus, passer ikke inn i disse boksene. Utøveren må bruke tid på å "oversette" sin virkelighet til statens kategorier, en prosess som ofte krever dyr bistand fra regnskapsførere eller jurister.¹

Kapittel 2: Helsetapet

"Statistikken ser en 'muskel- og skjelettlidelse'. Jeg ser en kropp som har båret vekten av to kulturer og et system som ikke lytter."

Kapittel 2 beveger seg fra tidsbruk til menneskelige konsekvenser. Kostnaden av kulturell friksjon måles ikke bare i timer, men i diagnoser, uføretrygd og tapte leveår. Vår analyse av helsedata fra Fase 2 avslører et mønster der systemiske barrierer konverteres til biologisk sykdom.

2.1 Det Samiske Helseparadokset: Hvorfor er tallene røde?

Statistikk fra NAV og SSB viser at Finnmark, og spesielt de samiske kjerneområdene, har landets høyeste uføreandeler og sykefravær. Den konvensjonelle forklaringen peker ofte på lav utdanning og ensidig næringsliv. Vår dybdeanalyse¹ viser at dette er en grov forenkling som skjuler friksjonskostnadene.

2.1.1 Somatisering av Kulturelt Stress

Data fra Senter for samisk helseforskning (SAMINOR) viser en betydelig overrepresentasjon av uføretrygd basert på muskel- og skjelettlidelser, selv når man justerer for næringsstruktur (fysisk tungt arbeid).¹

Vi identifiserer dette som en somatisering av psykososialt stress. I mange samiske miljøer eksisterer det kulturelle tabuer mot å snakke åpent om psykisk uhelse. Samtidig lever befolkningen under et enormt ytre press: Arealinngrep truer livsgrunnlaget, rettighetskamper skaper usikkerhet, og diskriminering er en del av hverdagen.

Når dette stresset manifesterer seg, skjer det ofte som fysisk smerte – vondt i ryggen, nakken eller brystet.

- **Systemsvikten:** Det norske helsevesenet er trent til å behandle symptomet. Pasienten

kommer med "vondt i ryggen", og legen henviser til fysioterapi eller skriver ut smertestillende.

- **Kostnaden:** Fordi rotårsaken (stress/depresjon) ikke adresseres, blir tilstanden kronisk. Pasienten ender i et langt sykmeldingsløp som kulminerer i uføretrygd. Helsevesenet bruker ressurser på ineffektiv behandling, og samfunnet taper verdifull arbeidskraft.

2.1.2 "Doctor's Delay" og Tolkekrisen

Begrepet "Doctor's Delay" beskriver tiden fra en pasient oppsøker hjelp til korrekt diagnose er stilt. I Sápmi forlenges denne tiden systematisk av språkbarrierer og manglende kulturkompetanse.¹

Til tross for at pasienter har lovfestet rett til tolk, viser rapporter at det er en utstrakt bruk av familiemedlemmer som ad-hoc tolker. Dette er en trussel mot pasientsikkerheten på flere nivåer:

1. **Informasjonstap:** En pasient vil ofte vegre seg for å fortelle om intime eller sensitive plager hvis barnebarnet eller ektefellen fungerer som tolk.
2. **Medisinsk feil:** Ufaglærte tolker mangler medisinsk terminologi, noe som øker risikoen for misforståelser.
Konsekvensen er at alvorlige sykdommer, som kreft, ofte oppdages på et senere stadium ("late stage diagnosis") i den samiske befolkningen enn i befolkningen for øvrig. Behandlingen blir dermed mer omfattende, dyrere og har dårligere prognose.

2.2 Den "Friske" Arbeiderens Paradoks

En av de mest slående "glemte tallene" er det ekstremt lave korttidsfraværet i reindriften og andre primærnæringer i Sápmi.¹ Dette er ikke et tegn på superhelse, men på et system som mangler sikkerhetsnett.

2.2.1 Gierdilvuolta og Mangelen på Vikarer

Begrepet *Gierdilvuolta* (utholdenhet/tåleevne) står sentralt i oppdragelsen. Men i møte med et moderne arbeidsliv uten vikarordninger, blir denne verdien en helserisiko. En selvstendig næringsdrivende i reindriften har ingen mulighet til å ta en "egenmelding" ved influensa eller ryggvondt. Dyrene må ha tilsyn hver dag, uansett vær og form.

- **Resultatet:** Man jobber "gjennom" sykdommen. Helseplager får aldri leget seg, men akkumuleres over år.
- **Klippekanten:** Statistikken viser en brå overgang. Arbeideren går fra 0 % sykefravær til 100 % uførhet over natten når kroppen til slutt kollapser totalt. Der en kontoransatt i Oslo ville vært sykmeldt i graderte perioder, blir den samiske utøveren presset ut av arbeidslivet permanent.

2.3 Diskriminering som Helsegift

SAMINOR-studien 1 leverer kanskje rapportens mest alvorlige funn: En direkte statistisk sammenheng mellom opplevd diskriminering og fysisk sykdom. Kvinner i samiske

kjerneområder som rapporterer om diskriminering, har 40 % høyere risiko for hjerte- og karsykdommer enn de som ikke gjør det.

Dette fenomenet, kjent som allostatisk belastning, betyr at kroppen slites ut av å være i konstant alarmberedskap. Fosen-saken og de pågående konfliktene om vindkraft har reaktivert traumer og skapt en kollektiv stresstilstand, særlig blant unge samer.¹ Tillitskrisen til rettsstaten konverteres dermed direkte til et folkehelseproblem, med økt forekomst av angst, depresjon og selvmordstanker.

Kapittel 3: Kapitalgapet

"Vi har land, vi har rein, og vi har kompetanse. Men i bankens Excel-ark eier vi ingenting."

Det tredje kapittelet tar for seg det økonomiske fundamentet. Mens tid og helse er innsatsfaktorer, er kapital drivstoffet for utvikling. Vår analyse avdekker en "Kapital-apartheid" der verdier i distriktene og Sápmi systematisk undervurderes eller ignoreres av det finansielle systemet.

3.1 Pant-gapet: Den Matematiske Urettferdigheten

I Fase 1-rapporten ¹ ble "Pant-gapet" identifisert som den primære barrieren for boligbygging og formuesoppbygging i tiltakssonen.

3.1.1 Algoritmens Tyranni

Norske banker baserer sine utlån på "Automated Valuation Models" (AVM). Disse modellene bruker historiske salgsdata for å beregne boligverdi. I pressområder fungerer dette utmerket. I kommuner som Karasjok, Berlevåg eller Kautokeino, hvor det omsettes svært få boliger på det åpne markedet, kollapser modellen.¹

Fordi det er få transaksjoner ("tynne markeder"), setter bankene verdien kunstig lavt, ofte til null i teknisk verdi utover tomteverdien, eller baserer seg på omsetning av gamle, nedslitte hus.

- **Eksempel:**

- Byggekostnad nytt hus i Indre Finnmark: **6,5 millioner kr** (høye frakt- og håndverkerkostnader).
- Bankens markedsverdi (panteverdi): **2,5 millioner kr**.
- Pant-gap: 4,0 millioner kr.

Dette betyr at en familie må stille med 4 millioner kroner i egenkapital for å bygge et helt standard hus. Dette er et uoverstigelig hinder for de fleste, spesielt unge i etableringsfasen.

3.1.2 Konsekvensen: Formuesstopp

I Norge er boligen den viktigste kilden til privat formue og den viktigste sikkerheten for å starte bedrift. Når boligen i Sápmi defineres som verdiløs av banken, fratas befolkningen denne muligheten. De blir låst i en situasjon der de kan ha høye inntekter, men ingen mulighet til å akkumulere kapital ("Income rich, asset poor").

3.2 Død Kapital i Reindriften

Reindriftsnæringen representerer enorme verdier. En siida kan disponere en flokk verdt millioner av kroner i slakteverdi og avlsverdi. Men i møte med bankvesenet er dette "død kapital".¹

- Norsk lov og bankpraksis gjør det svært vanskelig å ta pant i en reinflokk (løsøre/livdyr) på samme måte som man tar pant i fast eiendom.
- Uten mulighet til å belåne flokken for å investere i driftsbygninger, gjerder eller teknologi, tvinges utøverne over på dyre kortsiktige kreditter, forbrukslån eller statlige tilskudd (RUF). De eier sin egen "bank" (flokken), men får ikke lov til å ta ut penger av den.

3.3 Statsbudsjettet 2026: Likviditet vs. Solvens

Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2026, støttet av budsjettforliket med SV, inneholder historiske satsinger rettet mot tiltakssonen.⁴ Hvordan påvirker disse "Kapitalgapet"?

3.3.1 60 000-kronersløftet: En Analyse

Regjeringen foreslår, og har fått gjennomslag for, en ny ordning der bosatte i Finnmark og Nord-Troms får slettet **60 000 kroner** av studielånet årlig fra 2026 (opptjening starter i 2025).⁵

- **Likviditetseffekt (Cash flow):** For et par med høyere utdanning betyr dette en årlig gjeldsreduksjon på 120 000 kroner. Dette frigjør ca. 10 000 kroner månedlig i disponibel inntekt som ellers ville gått til lånekassen. Dette er et massivt tiltak for å bedre *betalingsevnen* og kjøpekraften.
- **Solvenseffekt (Collateral):** Tiltaket løser imidlertid ikke "Pant-gapet". Selv om familien nå har 10 000 kr mer å rutte med i måneden, vil banken fortsatt vurdere huset de vil bygge til 2,5 millioner (mot kostnad 6,5 mill). Banken låner ikke ut mer enn boligens verdi, uavhengig av hvor god råd familien har til å betjene lånet.
Konklusjon: Tiltaket er en kraftig subsidie av rekruttering (få folk til å flytte nordover og leie bolig/jobbe i offentlig sektor), men det feiler som et distriktspolitisk virkemiddel for privat investering og boligbygging, fordi det ikke adresserer sikkerhetsproblematikken.

3.3.2 Innovasjonssystemets Svikt

Analysen viser også et gap i tilgangen på risikokapital. Søkere fra samiske kjerneområder har dobbelt så høy avslagsprosent hos Innovasjon Norge som søkere fra øvrige distrikter i Nord-Norge.¹

- **Årsak:** Innovasjon Norge premierer "skalerbarhet" og "teknologisk innovasjon". Samisk

næringsliv er ofte basert på utnyttelse av lokale ressurser, tradisjonskunnskap og småskala foredling ("kombinasjonsnæringer"). Dette har høy lokal verdiskaping, men "lav innovasjonshøyde" i systemets øyne.

- **Reparasjon:** Sametingets budsjett for 2026 øker rammen til "Variert næringsliv" og hever taket for støtte til 800 000 kroner per prosjekt.¹ Dette er et direkte forsøk på å fylle hullet etter Innovasjon Norge, men Sametingets midler (totalt ca. 2 mrd ⁸) er en dråpe i havet sammenlignet med de nasjonale virkemidlene.

3.4 De Usynlige Sosioøkonomiske Forskjellene

Fase 2-analysen ¹ peker på at kapitalgapet også har en intern dimensjon i Sápmi.

- **Språk som valuta:** Det eksisterer et "språklig aristokrati". De som behersker samisk har tilgang til et eget arbeidsmarked (Sametinget, NRK Sápmi, utdanning) med sikre jobber og gode inntekter.
- **De "usynlige":** Kystsamer og sjøsamer som har mistet språket, faller utenfor denne økonomien. De er avhengige av det generelle arbeidsmarkedet (fiske, service), som er mer sårbart. Statsbudsjettet 2026 prioriterer språktiltak høyt, noe som er viktig for kulturen, men som potensielt kan forsterke det sosioøkonomiske skillet mellom "språkeliten" og den øvrige samiske befolkningen dersom ikke næringstiltakene treffer bredt.

Syntese: Prisen av å "Berge Seg"

Når vi legger sammen de tapte timene, helsetapet og kapitalgapet, fremtrer konturene av en massiv, usynlig kostnad.

I samisk kultur står begrepet Birgejupmi sentralt – evnen til å klare seg, å berges, uansett forhold.¹ Historisk har dette vært en styrke. Men i møte med dagens strukturelle friksjon, har Birgejupmi blitt en felle.

Fordi det samiske samfunnet "berger seg" – ved å jobbe gratis timer med byråkrati, ved å pleie sine syke hjemme, og ved å finansiere drift med egen lønnsinntekt i stedet for banklån – blir systemsvikten usynlig for staten.

Staten sparer penger på at reindriften leter etter kadaver på dugnad. Helsevesenet sparer penger på at familier tolker for hverandre. Bankene sparer risiko på å ikke låne ut. Regningen sendes til den enkelte i form av utbrenthet, dårligere helse og manglende formue.

Statsbudsjettet 2026, med sine historiske økninger i gjeldsslette og bevilgninger, er et tegn på at staten begynner å anerkjenne kostnaden. Men analysen viser at så lenge tiltakene primært er *fiskale* (penger inn) og ikke *strukturelle* (endre reglene for pant, tolk, rapportering), vil friksjonen fortsette å spise opp store deler av gevinsten.

Konklusjon: Friksjonen koster Sápmi muligheten til å utvikle seg på egne premisser. Den

binder ressurser i forsvar og overlevelse, ressurser som skulle vært brukt på innovasjon og vekst.

Tabell: Oversikt over Friksjonskostnader

Kategori	Friksjonspunkt	Konsekvens (Kostnad)	Effekt av Statsbudsjett 2026
Tid	Konsultasjonsplikt & Høringer	20-30% av årsverk i reinbeitedistrikt går til adm.	Ingen/Negativ. Økt aktivitet gir flere saker.
Tid	"Altinn-muren" & Søknadsregime	Ekskludering av grasrota, favoriserer profesjonelle.	Blandet. Sammenslåing av potter kan øke konkurransen.
Helse	"Doctor's Delay" & Tolkemangel	Senere diagnoser, dårligere prognoser, høyere utføregrad.	Indirekte. Bedre kommuneøkonomi <i>kan</i> gi bedre tjenester.
Helse	Manglende vikar/sikkerhetsnett	"Friske arbeidere" jobber til kollaps. Høy utføreandel.	Ingen. Ingen nye vikarordninger foreslått.
Kapital	"Pant-gapet" (Bolig)	Umulig å bygge nytt. Formuesstagnasjon.	Delvis. Bedre likviditet (60k slette), men løser ikke pantet.
Kapital	"Død Kapital" (Rein)	Avhengighet av dyre lån/tilskudd. Manglende investering.	Ingen. Krever lovendring, ikke budsjettmidler.
Kapital	Innovasjonsgapet	Avslag hos Innovasjon Norge	Positiv. Økt ramme til "Variert

		pga. feil kriterier.	næringsliv" (Sametinget).
--	--	----------------------	------------------------------

Works cited

1. Sápmi Budget and Socioeconomic Differences.pdf
2. Sametingets budsjett 2025, accessed December 11, 2025,
<https://sametinget.no/f/p1/ib658fea5-7333-4ad1-af8e-57822f7afb6a/sametinget-s-budsjett-2025-sametingsradets-forslag-til-innstilling.pdf>
3. Omfattende cannabisproduksjon i Norge - TV2, accessed December 11, 2025,
<https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/omfattende-cannabisproduksjon-i-norge/18362641/>
4. Forslag til statsbudsjett 2026 - Lånekassen, accessed December 11, 2025,
<https://lanekassen.no/nb-NO/presse-og-samfunnskontakt/nyheter/forslag-til-statsbudsjett-for-2026/>
5. Sletting av studiegjeld med 60 000 kroner per år! - Senterpartiet, accessed December 11, 2025,
<https://www.senterpartiet.no/nyhetsbrevet/nyhetsbrev/sletting-av-studiegjeld-med-60-000-kroner-per-ar>
6. Innsatssonen - Finnmark fylkeskommune, accessed December 11, 2025,
<https://www.ffk.no/om-oss/innsatssonen/>
7. accessed December 11, 2025,
<https://lanekassen.no/nn-NO/larestader/nyheiter/forslag-til-statsbudsjett-2026/#:~:text=Auka%20sats%20for%20sletting%20av,30%20000%20kroner%20per%20%C3%A5r.>
8. To milliardar kroner til samiske føremål i 2026 - regjeringen.no, accessed December 11, 2025,
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/to-milliardar-kroner-til-samiske-foremal-i-2026/id3124556/>